

Володимир БАБАЄВ, Марина НОВІКОВА

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРІГАННЯ ТА НАРОЩЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

**БАБАЄВ
Володимир
Миколайович,**

*доктор наук з державного управління,
професор,*

*Ректор Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова,
м. Харків.*

Постановка проблеми. В існуючих умовах обмеженості бюджетних та інших фінансових ресурсів територіальної громади головним ресурсом її сталого соціально-економічного розвитку є власний внутрішній ресурсний потенціал. Забезпечення збереження, раціонального використання та подальшого нарощення ресурсного потенціалу громади має бути одним із головних пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і територіальної громади. Саме тому одне із головних завдань Концепції формування в Україні спроможного місцевого самоврядування європейського зразка полягає у визначенні не тільки оптимальної територіальної основи спроможних територіальних громад, оптимальної системи місцевого самоврядування таких територіальних громад, повноважень з надання публічних послуг, які мають бути передані органам місцевого самоврядування територіальних громад, а й ресурсної бази територіальних громад (майно, природні, фінансові, людські, інформаційні та інші ресурси) [4].

Відомо, що ресурсний потенціал зумовлює здатність регіону розвиватися, і прийняття рішень щодо стратегічних напрямів розвитку його галузей, визначення їх слабких та сильних ланок, співставлення ресурсних можливостей розвитку окремих територій є на даний час одним із основних завдань регіональної політики. А оцінка ресурсного потенціалу регіону дасть можливість проаналізувати напрями розвитку регіону як у близькій, так і далекій перспективі.

Наше сьогодні, на жаль, свідчить про низький рівень участі територіальних громад у рішенні питань збереження, раціонального використання та нарощення власного ресурсного потенціалу. Основною причиною такого положення більшість дослідників вважають розтягнутий у часі процес становлення вітчизняного інституту місцевого самоврядування. Проте, досвід розвинених пострадянських країн та європейських сусідів свідчить про вирішальну роль громадської активності у питаннях своєї самодостатності та конкурентоспроможності навіть при відсутності певної законодавчої бази.

Становлення вітчизняного інституту місцевого самоврядування відбувається в складних соціально-економічних умовах і їх поліпшення залежить від спроможності системи територіального управління набути дієздатності у прийнятті життєво важливих рішень, у тому числі, збереження, раціонального використання та нарощення власного ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні фахівці постійно опікуються проблемою збереження, раціонального використання та нарощення ресурсної бази територіальних громад. Вагомий вклад в розвиток науки щодо ресурсного забезпечення регіонів України та ефективності його використання внесли вітчизняні дослідники О.В. Батанов, М.С. Дністровський, А.А. Коваленко, В.В. Кравченко, В.С. Куйбіда, Г.М. Монастирський, М.О. Пухтинський, О.А. Тертишна та ін.

Анотація: у статті розглянуто взаємозалежність усіх сучасних видів ресурсного потенціалу територіальної громади, а також проаналізовано можливості громадських зв'язків та партнерства щодо зберігання, раціонального використання та нарощення власного ресурсного потенціалу. Визначено основні сучасні підходи до зберігання, раціонального використання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади.

Ключові слова: ресурсний потенціал, територіальна громада, місцеве самоврядування, громадські зв'язки, партнерство, кластер.

УДК 352

**НОВІКОВА
Марина
Миколаївна,**

доктор економічних наук, завідувачка кафедри управління проектами в міському господарстві і будівництві Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків.

Анотація: у статті розглянуто взаємозалежність усіх сучасних видів ресурсного потенціалу територіальної громади, а також проаналізовано можливості громадських зв'язків та партнерства щодо збереження, раціонального використання та нарощення власного ресурсного потенціалу. Визначено основні сучасні підходи до збереження, раціонального використання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади.

Ключові слова: ресурсний потенціал, територіальна громада, місцеве самоврядування, громадські зв'язки, партнерство, кластер.

УДК 352

Завдяки Проекту Європейського Союзу Програми Добросусідства Румунія-Україна «Транскордонне партнерство задля сталого розвитку громади» у 2008 році дослідниками Є.О. Лукша та О.В. Лукша було розроблено Практичний poradnik зі створення та розвитку Громадського ресурсного центру у будь-якій територіальній громаді.

Однак, аналіз наявних наукових джерел показує, що всі існуючі підходи до зберігання, раціонального використання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади мають простір для подальших досліджень їх результативності.

Метою статті є визначення основних сучасних підходів до зберігання, раціонального використання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади.

Вклад основного матеріалу. Відомо, що значна кількість проблем у забезпеченні життєдіяльності територіальних громад, нестабільність економічного і соціального середовища, на думку науковців, свідчать про неефективність підходів до зберігання, раціонального використання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади та системи територіального управління. Тому нові завдання, що стоять сьогодні перед регіональною та місцевою владою щодо змістовного наповнення самодостатності та саморозвитку територіальної громади потребують сучасних підходів саме до її ресурсного потенціалу. Поняття «ресурсний потенціал» об'єднує майновий, природно-ресурсний, виробничо-технічний, демографічний, фінансовий, науково-технічний, інтелектуальний, інформаційний, інвестиційний, інноваційний тощо потенціали, а також власне територію з певним типом її інфраструктури. Дослідниками доведено, що саме певна інфраструктура суттєво впливає на всі інші види ресурсів. Високий рівень розвитку інфраструктури є базою для подальшої стабілізації економіки і зростання обсягів виробництва завдяки ефективності капіталовкладень та притоку інвестицій, а також для розвитку майже усіх видів ресурсного потенціалу.

Сплетіння різних видів ресурсів формує також специфічний ресурсний простір функціонування і розвитку системи територіального управління, який охоплює об'єкти управління, засоби досягнення цілей управління і інструменти використання різних видів ресурсів.

Доцільність використання будь-якого засобу досягнення цілі і інструментів використання різних видів ресурсів, на думку дослідників, має визначатися, виходячи з їх наступних характеристик: просторове розміщення, часовий формат, комбінативність і, безумовно, конкурентоспроможність та доступність ресурсів.

Просторове розміщення ресурсів обумовлене територіальною їх локалізацією відносно меж громади (в межах або поза межами), що сформувалося під впливом природних та суспільно-історичних закономірностей [2, с. 13].

Часовий формат ресурсів вказує на темпи змін характеристик ресурсів, а саме:

- змінюються протягом короткострокового (1-3 роки) періоду, набуваючи нових властивостей;
- змінюються протягом середньострокового (3-7 років) періоду, породжуючи нові види ресурсів;
- змінюються епізодично, а період існування незмінних характеристик займає 5-10 років [3, с. 79].

Комбінативність ресурсів передбачає наявність оптимальної комбінації з соціальних, політичних, геополітичних і економічних ресурсів, необхідних для врегулювання суспільних відносин у процесі досягнення загальних цілей. Саме комбінативність відображає поєднання властивостей різних видів ресурсів у єдине ціле (інтегральний ресурс) задля реалізації функцій територіального управління.

Конкурентоспроможність ресурсів визначає їх здатність відповідати вимогам даного ринку на певний період та задовольняти потреби різних груп громадянського суспільства.

Конкурентоспроможні ресурси формують компетенцію інституції місцевого самоврядування, що виявляється в її здатності ефективно діяти й адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, а також проявляти ділову активність і здібність до інновацій з метою реалізації своєї місії. При цьому використання суб'єктом територіального управління конкурентоздатного ресурсу є фактором формування конкурентних переваг інституції та обумовлює можливість реалізації, насамперед, власних інтересів.

І врешті, ринкова політика в ресурсній сфері визначила таку характеристику, як доступність ресурсів, що пов'язана з двома ознаками: достатність та належність до власника.

Отже, можна дати визначення ресурсному потенціалу територіальної громади як поліструктурному та багаторівневому утворенню, що характеризується різноманітними типами сполучення видів ресурсів, які сприяють досягненню стратегічних цілей. При цьому можливості виконання ресурсом тієї чи іншої функції залежить не тільки від особливостей його внутрішньої будови, але й від просторово-часового перетинання всіх видів ресурсів у межах кожного типу комбінативності. Таке твердження більшою мірою пов'язане з правилом інтегрального ресурсу, яке констатує, що інтегральна сума ресурсів не дорівнює арифметичній сумі ресурсів, розрахованих окремо, адже якісні й кількісні зміни будь-якого з ресурсів неминуче ведуть до більш-менш кількісних та якісних трансформацій у використанні інших ресурсів. При цьому важливо, що всі види ресурсів не є ізольованими й суперечливими. Вони накладаються один на одного і складно між собою взаємодіють [3, с. 81].

Визначальними, з точки зору самодостатності територіальної громади, є природні та людські ресурси, адже саме вони обумовлюють відповідні інфраструктури і формування та розвиток найсучасніших видів ресурсів (інформаційний, інвестиційний, інноваційний тощо).

В наш бурхливий час державотворення та становлення місцевого самоврядування людські ресурси стали основними стратегічними ресурсами в силу своїх здібностей і організаційних навичок та знань, які мають високий ринковий статус. Нажаль, чинники вітчизняної ринкової самоорганізації територіальної громади ще повністю не задіяні: соціальне партнерство не стало основним принципом взаємодії труда і капіталу; не сформувався потужний середній прошарок суспільства; слабкі соціальні гарантії; низький рівень громадської активності тощо.

Розвиток місцевого самоврядування потребує концептуальної визначеності цього інституту. Важливим концептуальним підходом є формування регіонально-адміністративних територіальних громад за ознакою територіально-корпоративного угруповання. За такого підходу при ринковій економічній моделі соціально орієнтованого типу в умовах представницької демократії інтереси суб'єктів цього угруповання реалізуються через участь в управлінні, плануванні, прогнозуванні соціально-економічних процесів території. Місцеве самоврядування координує територіальну корпорацию. Така самоорганізація особливо важлива в перехідний період, коли держава вже не виконує притаманних їй при попередній суспільній системі організуючих, розподільчих, забезпечуючих, управлінських, контрольних та інших функцій. В цьому аспекті закладені значні потенційні можливості реалізації територіально-корпо-

ративних переваг, адже метою діяльності таким чином організованої територіальної громади є максимально можливий соціально-економічний розвиток території з огляду на наявні ресурси та переваги.

Світова практика ринкового господарства виробила важливі для регіональної самоорганізації ринкового суспільства інституційні механізми продуктивної економічної взаємодії різних форм власності по спільному управлінню господарськими об'єктами через представництво в їх управлінні широкого діапазону інвесторів, в тому числі територіальної громади.

Науковцями усього світу проводиться пошук інноваційних підходів до збереження, раціонального використання та подальшого нарощення ресурсного потенціалу громади з метою реалізації оптимальної стратегії сталого розвитку своїх територіальних громад. Вони вбачають великі можливості кластерного підходу до галузево-територіального розвитку у вирішенні означеної проблеми.

Кластер в економічній літературі визначається як індустріальний комплекс, який сформовано на основі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників та споживачів, що пов'язані технологічним ланцюжком у певному галузевому об'єднанні. Завдяки кластерному підходу стає можливою міжсекторна співпраця на рівні окремої територіальної громади, оскільки ініціаторами і активними учасниками її виступають місцеві органи влади. В результаті такої співпраці і інтенсивному обміну інформацією стають можливими взаємовигідні соціально-економічні проекти, кооперація між різногалузевими підприємницькими структурами, а споживачі мають можливість отримати якіснішу продукцію, виготовлену за рахунок місцевих ресурсів [6].

Отже, об'єднання зусиль прогресивних наукових кіл, представників центральної і регіональної влади, бізнесу, громадських організацій в напрямку формування інноваційних виробничих кластерів сприятимуть збереженню, раціональному використанню та подальшому нарощенню ресурсного потенціалу територіальної громади та територіального управління.

Практика розвинутих країн свідчить про необхідність підкріплення кластеризації посиленою взаємною економічною інтеграцією територій шляхом укладання угод між громадами про співробітництво, взаємовигідний товарний і ресурсний обмін при виконанні високовартісних проектів. Особливо важливо це в разі, коли реалізація проекту потребує значної консолідації зусиль науково-технічних, виробничих, обслуговуючих і фінансових компаній з перспективою контролю над суттєвим сегментом майбутнього ринку.

Не новим, але так необхідним у постіндустріальній фазі соціально-економічного розвитку нашої держави, є такий інструмент громадського впливу на процес нарощення ресурсного потенціалу як фінансові інвестиції територіальних громад (за рахунок місцевих бюджетів) і пересічних громадян з використанням сучасних форм заохочення. До того ж, цей інструмент є одним із засновників таких відносно нових видів ресурсів, як інноваційний і інвестиційний.

До нових підходів нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади можна віднести ідею створення бізнес-інкубаторів, які можуть виступати джерелом зростання її економічного потенціалу шляхом надання різноманітних послуг, консультацій, навчання в інформаційній, комунікаційній, маркетинговій, патентно-ліцензійній, рекламно-видавничій, консалтинговій, лізинговій, фінансовій, посередницькій та інших сферах. Як критерії ефективності роботи бізнес-інкубаторів виділяється дві групи показників, що характеризують:

- бізнес-інкубатор як комерційну структуру – обсяг прибутку, рентабельність тощо;

- специфіку роботи бізнес-інкубаторів у територіальній громаді – число створених з їх допомогою працюючих фірм, а також темпи росту їх економічної діяльності, насиченість виробленими ними товарами і послугами для населення.

Робота бізнес-інкубаторів сприяє розвитку відносно нових видів ресурсів – інформаційному та комунікаційному.

Як узагальнення європейського досвіду формування інституцій можна вважати новим підходом до збереження, раціонального використання та подальшого нарощення ресурсного потенціалу громади створення інноваційної інституції самоорганізації і розвитку територіальних громад - Громадського ресурсного центру. Цей Центр покликаний мобілізувати внутрішні ресурси громади на забезпечення її самодостатності і конкурентоспроможності, базуючись на принципах самоорганізації громади. Дослідники вважають, що робота цієї громадської інституції ґрунтується на результатах внутрішнього переосмислення найактивнішою частиною громади цілей, можливостей, засобів та місії свого розвитку [5, с. 6].

Громадський ресурсний центр має поєднувати в собі функції організацій для спілкування та навчання, інформаційно-консультативних центрів, агенцій місцевого соціально-економічного розвитку, осередків культурного і духовного розвитку громади тощо. Його основним завданням є максимальне використання можливостей громадських зв'язків та партнерства у збереженні, раціональному використанні та подальшому нарощенні ресурсного потенціалу громади. Ініціативна група Громадського ресурсного центру може приймати активну участь у прийнятті усіх управлінських рішень місцевою владою по реалізації оптимальної стратегії сталого розвитку своїх територіальних громад.

Крім цього, в Україні запроваджується європейська практика обміну передовим досвідом місцевого (муніципального) самоврядування стосовно сталого розвитку своїх територіальних громад у різних інформаційних світових програмах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сучасні вітчизняні підходи до зберігання, раціонального використання та нарощення власного ресурсного потенціалу територіальної громади охоплюють найкращі світові досягнення і власні напрацювання за роки незалежності. При цьому робиться наголос на громадські зв'язки та всебічне партнерство, які виходять за рамки однієї громади. В силу своєї стратегічної важливості вітчизняний ресурсний потенціал привертає увагу науковців і постійно оновлюється та доповнюється. Така тенденція тільки сприяє сталому розвитку територіальних громад. Проте, залишається необмежений простір для вітчизняних наукових досліджень проблеми збереження, раціонального використання та подальшого нарощення ресурсного потенціалу громади, які дадуть відповідь на безліч існуючих питань, зокрема, що стосуються її екологічної безпеки.

Література:

1. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія / В. М. Бабаєв; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 307 с.
2. Безверхнюк Т. М. Визначення меж компетенції суб'єктів регіонального управління при виборі методів і напрямів використання ресурсів / Т.М. Безверхнюк // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць – Вип. 4 (32). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. – С. 78–83.
3. Безверхнюк Т. М. Просторово-часова характеристика ресурсів регіонального управління / Т.М. Безверхнюк // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць – Вип. 2 (34). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. – С. 10–17.
4. Проект Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади – 2012. – 13 с.
5. Створення та розвиток Громадського ресурсного центру. Практичний poradnik / Упоряд. Є.О. Лукша, О.В. Лукша. – Ужгород : Асоціація розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород – XXI вік», 2010. – 130 с.
6. Яценко А.А. Кластерні моделі як інструмент підвищення конкурентоздатності регіону / Яценко А.А. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www/nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/ Apdup/ 2011_2/doc/5/30.pdf.